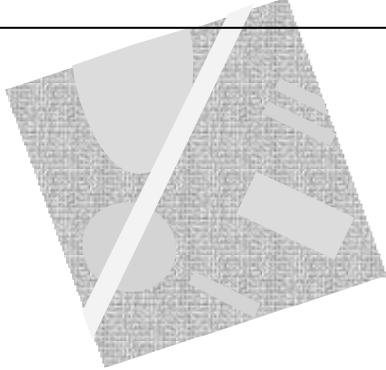

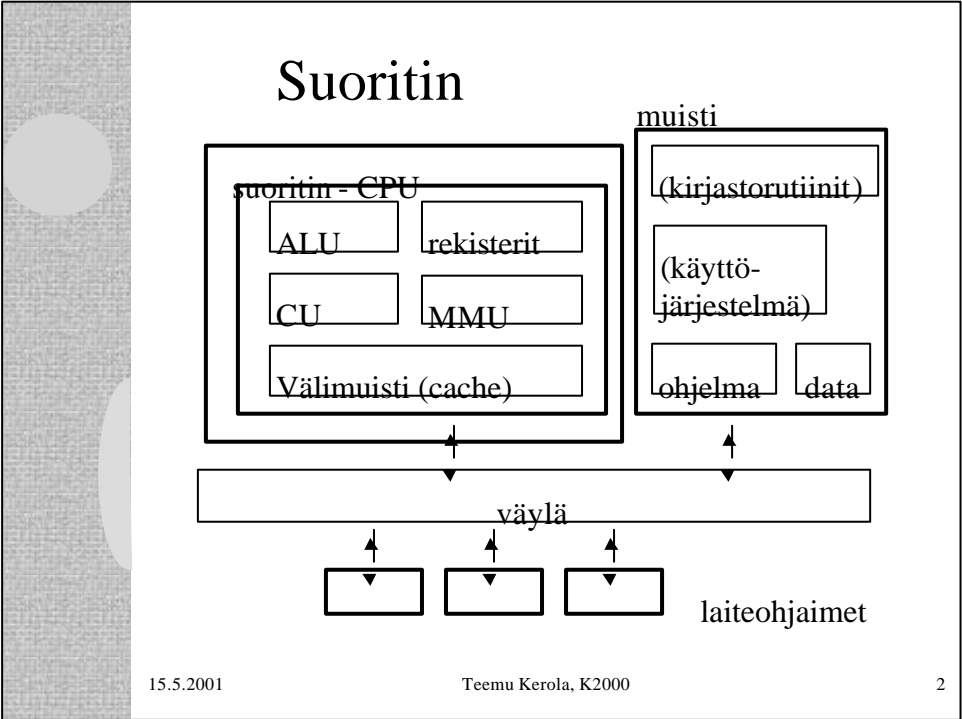
Jakso 5

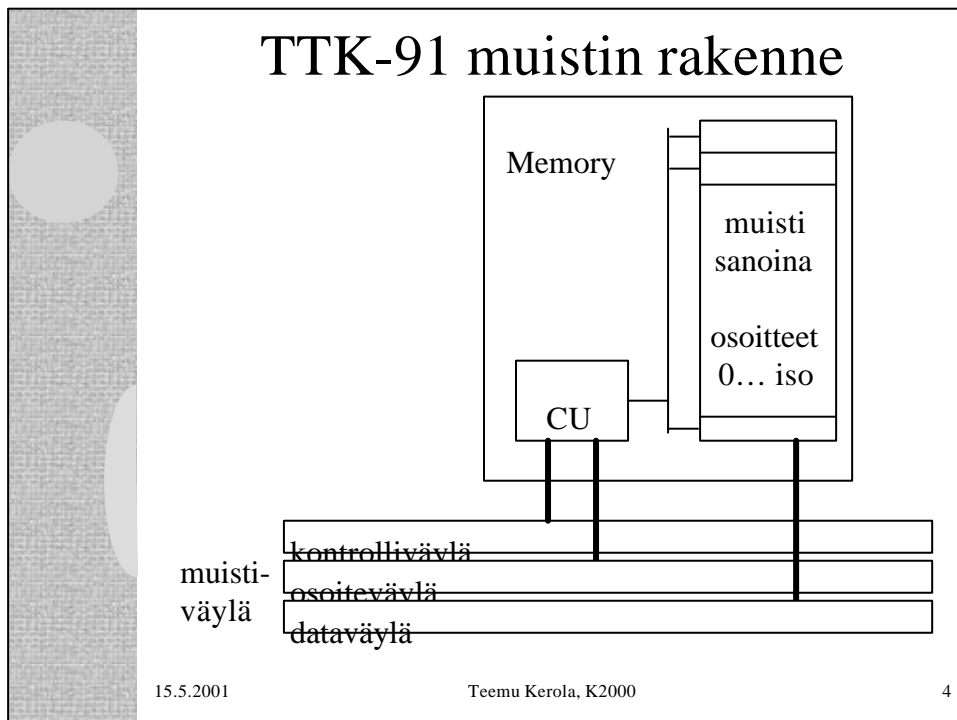
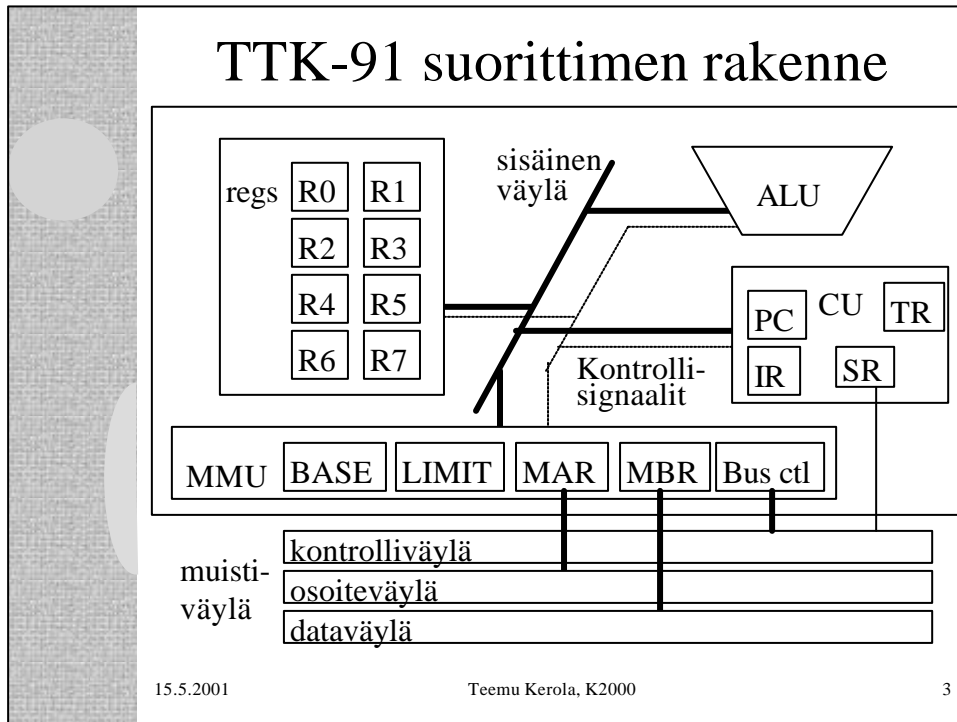
Suoritin ja väylä

- Suorittimen rakenne
- Väylän rakenne
- Käskyjen suoritusyksi
- Poikkeukset ja keskeytykset

15.5.2001 Teemu Kerola, K2000 1

Käskyjen nouto- ja suoritus sykli ⁽⁵⁾

- Hae PC:n osoittama konekäsky muistista
  - lisää samalla PC:n arvoa yhdellä
- Suorita konekäsky
  - jos (ehdollinen) hyppykäsky, niin PC:n arvo voi vielä muuttua

Suoritin ei näe mitään suurempia kokonaisuuksia kuin konekäskyjä!

Suoritin ei tiedä mitään ohjelmista!

15.5.2001 Teemu Kerola, K2000 5

Nouto- ja suoritus sykli

```

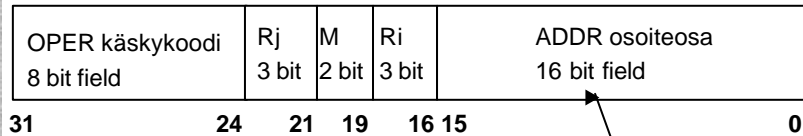
    graph LR
      Aloita([Aloita]) --> Hae[Hae PC:n osoittama käsky]
      Hae --> Suorita[Suorita käsky]
      Suorita --> Lopeta([Lopeta])
      Lopeta --> Aloita
      subgraph Labels
        direction LR
        Noutosykli[Noutosykli (fetch cycle)]
        Suoritusykli[Suoritus sykli (execute cycle)]
      end
      Hae --- Noutosykli
      Suorita --- Suoritusykli
    
```

- Käskyn suoritus voi muuttaa systeemin tilaa
  - sisäiset ja ulkoiset rekisterit
  - muisti
  - laitteet

15.5.2001 Teemu Kerola, K2000 6

TTK-91 konekäskyn rakenne

- Käskyn esitys bittitasolla on aina:

Rj = käskyn ensimmäinen operandi

Ri = indeksirekisteri (R0^o 0)

M = muistinoutojen määrä toiseen operandiin
(ennen mahdollista muistiin talletusta)

00 eli 0 kpl, rekisteri tai välitön osoitus

01 eli 1 kpl, suora osoitus

10 eli 2 kpl, epäsuora osoitus

(11 eli 3 kpl, epäkelpo arvo → poikkeustilanne)

muistiosoite tai
(pienekkö) vakio

(addressing
mode)

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

7

Nouto- ja suoritusyksi tarkemmin ⁽⁵⁾

- Noutovaihe
  - muistista MBR:n kautta IR:ään
  - Lisää 1 PC:hen
- Käskyn purku ja muistiosoitteen (EA) lasku
  - OPER, Rj, M, Ri, ADDR
  - $TR \leftarrow (Ri) + ADDR$ (tai pelkkä ADDR)
- Operandin nouto
  - muistista MBR:n kautta TR:ään (0-2 krt ?)
- ALU operaatio
  - tulos rekisteriin R0-R7 tai TR:ään
- Muistiin talletus
  - muistiin MBR:n kautta

ks. TTK-91
suorittimen
rakennokuva

Ei kaikilla käskyillä

Ei kaikilla käskyillä

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

8

Käskyn noutovaihe ⁽⁴⁾

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

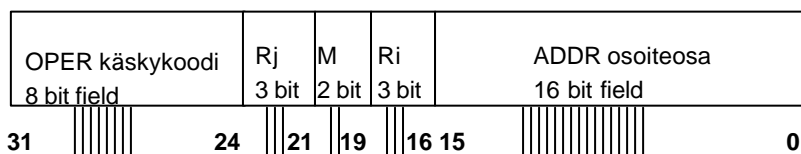
- Vie PC:n arvo MAR:iin
- Aseta muistin kontrollisignaalit väylälle asentoon "lue"
- Odota kunnes muistiväylä vapautuu ja muistipiiri toimittaa väylän kautta uuden arvon MBR:ään
- Siirrä konekäsky MBR:stä IR:ään

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

9

Käskyn purku ja muistiosoitteen laskemis -vaihe

- Purku automaattisesti langoitettuna IR:stä
- Muistiosoitteen lasku, tulos TR:ään
  - jos $R_i=0$, niin ADDR
  - muutoin laske $(R_i)+ADDR$
    - ALU suorittaa laskutoimituksen
  - Effective Address (EA)

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

10

Operandin luku vaihe ⁽⁴⁾

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

- Vie muistiosoite MAR:iin
- Aseta muistin kontrollisignaalit väylälle asentoon "lue"
- Odota kunnes muistiväylä vapautuu ja muistipiiri toimittaa väylän kautta uuden arvon MBR:ään
- Siirrä sana MBR:stä TR:ään
  - tai suoraan johonkin laiterekisteriin (R0-R7)

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

11

ALU operaatio -vaihe ⁽¹⁰⁾

- Lähtötilanne ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva
  - käsky haettu ja purettu osiin IR:ssä
  - 1. operandi rekisterissä (R0, ..., R7)
  - 2. operandi TR:ssä
- Käskyn suoritus ALUssa
  - vie operandit sisäistä väylää pitkin ALU:un
  - anna ALU:lle sopiva ohjaussignaali
    - add, mul, copyLeft, comp, ...
  - odota, että tulos valmis
  - talleta tulos rekisteriin MBR:ään PC:hen ja/tai SR:ään

Tässä tapahtuu tietokoneen tekemä työ,
kaikki muu on hallintoa

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

12

Tuloksen muistiin kirjoitus - vaihe (4)

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

- Vie muistiosoite MAR:iin
- Vie kirjoitettava sana MBR:ään
- Aseta kontrollisignaalit väylälle asentoon ”kirjoita muistiin”
- Odota kunnes sana siirretään muistiin väylää pitkin, ja väylän kontrollisignaalit kertovat muistiinkirjoittamisen tapahtuneen

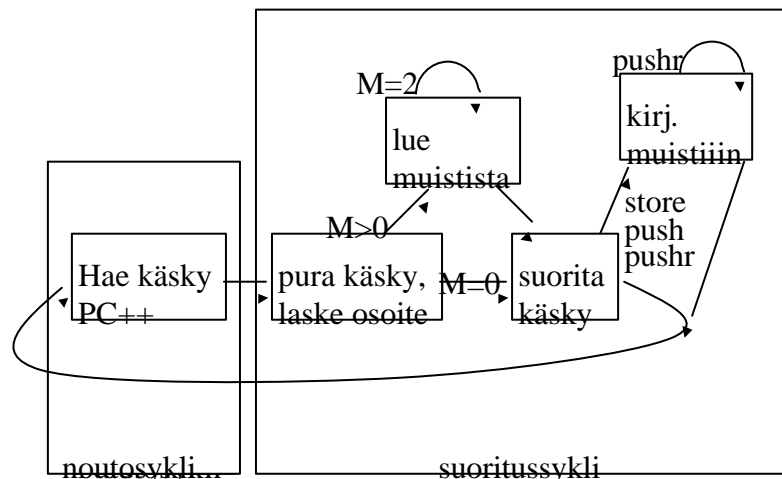
Lisää tietoa? käyttöjärjestelmäkurssit

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

13

TTK-91 Nouto- ja suoritussykli vähän tarkemmin

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

14

MMU:n toiminta (2)

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

- Ohjelman käyttämät muistiosoitteet (VA) ovat näennäisiä, välillä 0 ... LIMIT-1
  - ne eivät ole samoja osoitteita kuin keskusmuisti käyttää
- MAR:iin menevä arvo VA ei käytetä suoraan, vaan se tarkistetaan ja muokataan ensin
  - Tarkista, onko $VA \in [0, LIMIT-1]$.
Jos ei ole, niin aseta bitti M SR:ssä päälle, ja lopeta käskyn suoritus
  - Lisää VA:han BASE ja laita tämä arvo (PA) MAR:iin

VA = virtual address, PA = physical address = BASE+VA

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
15

TTK-91 virtuaalimuisti

Virtuaalinen osoiteavaruus

0
...
23
...
511

ohjelman käyttämät osoitteet

MMU

< LIMIT?
+ BASE

BASE: 1000
LIMIT: 512

Fyysinen osoiteavaruus

0
...
1023
...
1048575

muistipiirien käyttämät osoitteet

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
16

Virtuaalimuistin menetelmiä ⁽⁴⁾

- Kanta- ja rajarekisteriin perustuva
  - base ja limit rekisterit
- Sivuttava
  - sivutaulut
  - virtuaaliavaruus jaettu saman kokoiseihin sivuihin
- Segmentoiva
  - virtuaaliavaruus jaettu ohjelman mukaan erillisiin eri kokoiseihin segmentteihin
    - koodi segmentti, data segmentti, ...

Lisää tietoa?	→	käyttöjärjestelmäkurssit
---------------	---	--------------------------

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

17

Keskeytystilanteet ⁽³⁾

- Mikä tahansa tilanne, jonka käsittely vaatii poikkeuksen käskyjen normaaliin suoritusjärjestykseen
- Rakkaalla lapsella on monta nimeä:
  - poikkeus, keskeytys, virhetilanne, trappi, ...
  - exception, interrupt, fault, trap, failure, ...
- Jatkossa yleisnimi keskeytys tarkoittaa kaikkia näitä eri tapauksia tai tyyppisiä

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

18

Keskeytysten käsittely ⁽⁴⁾

- Jokainen mahdollinen keskeytystyyppi on ennalta tunnettu
- Jokaiselle keskeytystyypille on oma käyttöjärjestelmän tuntema keskeytyskäsittelyrutiini interrupt handler
- Käsken suorituksen jälkeen tarkistetaan keskeytysten olemassaolo SR:stä ja haaraudutaan keskeytyskäsittelijään tarvittaessa
  - joskus keskeytykset on estetty (SR:n bitti D)
  - paluu käsittelijästä ”return-from-interrupt” käskyllä
- ”Yllättävä aliohjelmakutsu”

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

19

Keskeytystyyppejä ⁽¹⁴⁾

- Käsken aiheuttamat virhetilanteet
  - virheellinen käsken tai datan osoite
  - tuntematon käsky (opcode)
  - nollalla jako
  - kokonaisluvun tai liukuluvun yli/alivuoto
  - käytetty osoite ei ole muistissa (MMU)
- Käsken aiheuttamat muut poikkeustilanteet
  - SVC käsky
  - I/O konekäsky
  - trace keskeytys
- Ulkoapäin (muualta kuin CPU:lta) tulleet
  - kellolaitekeskeytys (esim. joka 10 ms)
  - laitekeskeytys (esim. levy I/O valmis)
  - laitteistovirhe (esim. virhe väylän tiedonsiirrossa)

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

20

Keskeytyskäsittelijä

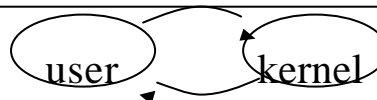
- Osa käyttöjärjestelmää
- Ennen käsittelijän aloittamista asetetaan suoritin käyttöjärjestelmätilaan. (supervisor state)
  - Asetetaan bitti P SR:ssä => etuoikeutettu (KJ) tila
  - käyttöjärjestelmätilassa saa viitata mihin tahansa kohtaan muistia (MMU: BASE=0, LIMIT="hyvin iso")
  - käyttöjärjestelmätilassa saa käyttää kaikkia konekäskyjä
- Käsittelijästä paluun yhteydessä MMU:n tila ja prosessorin tila asetetaan ennalleen

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

21

Prossessorin tilat ⁽⁶⁾

- Käyttäjätila (user mode, normal mode)
  - voi käyttää vain tavallisia käskyjä
  - voi viitata vain käyttäjän omaan muistiavaruuteen (MMU valvoo)
- Etuoikeutettu tila tai (KJ:n) ytimen tila (kernel mode, privileged mode)
  - voi käyttää kaikkia konekäskyjä, myös etuoikeutettuja
  - voi viitata kaikkialle muistiin, myös käyttöjärjestelmän ytimeen (kernel)
    - voi käyttää (myös) suoria muistiosoitteita (PA)

15.5.2001

Teemu Kerola, K2000

22

Proessorin tilan muuttaminen ⁽⁶⁾

- Käyttäjätila → etuoikeutettu tila
  - keskeytys tai suora KJ:n palvelupyyntö (SVC käsky)
  - keskeytyskäsittelijä tarkistaa onko oikeutta tilan vaihtoon (interrupt handler)
- Etuoikeutettu tila → käyttäjätila
  - etuoikeutettu konekäsky “return from interrupt handler” esim. IRET (Pentium II)
  - palauttaa kontrollin ja prosessorin tilan keskeytyneeseen kohtaan ja sen hetkiseen tilaan

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
23

TTK-91 Nouto- ja suoritussykli vielä vähän tarkemmin

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
24

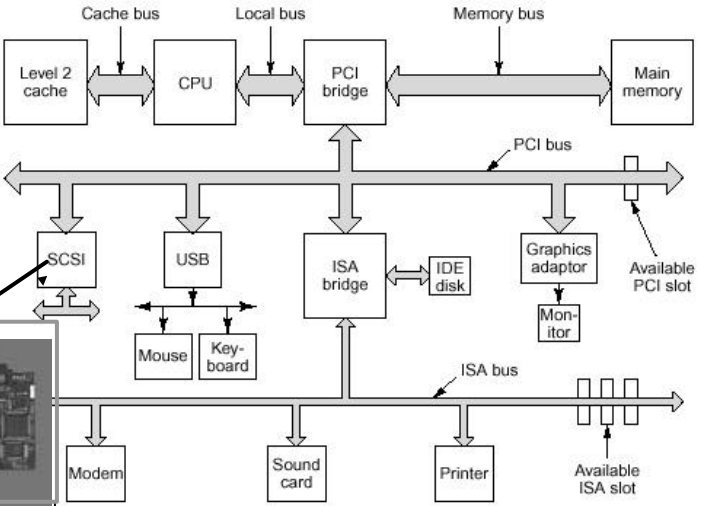
Väylät ⁽⁵⁾

- Tiedon siirtoa varten laitteistossa
- Yksi käyttäjä kerrallaan
- Toteutettu johdinkimppuina
- Eri tasoilla
  - suorittimen sisällä ”sisäinen väylä” (internal bus)
  - muistiväylä suorittimen ja muistin välillä (memory bus)
  - I/O-väylä muistiväylän ja I/O-laitteiden välillä (I/O bus)
- Useita eri tapoja yhdistellä edellä olevia

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
25

Väylähierarkia

Typical Pentium II system

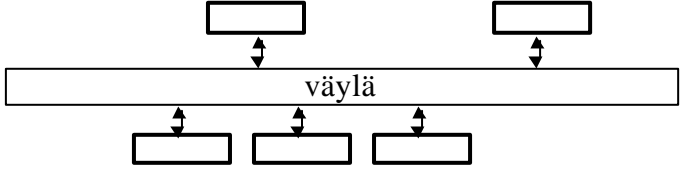

PCI to SCSI bridge

Fig. 3-50 [Tane99]

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
26

Väylät ⁽⁵⁾

- Kullakin laitteella oma osoite
- Yksi lähettää, kaikki kuulevat
- Paljon erilaisia
- Lähellä prosessoria olevat ovat nopeampia

Lisää tietoa? Tietokoneen rakenne kurssi

15.5.2001 Teemu Kerola, K2000 27

TTK-91 koneen KOKSI simulaattori ⁽⁶⁾

- Tavallinen Pascalilla kirjoitettu ohjelma
- TTK-91 koneen osat tietorakenteina
  - rekisterit, MMU, CU, muisti
- Simuloi käskyjen suoritussykliä käsky kerrallaan
- Toteuttaa TTK-91 koneen käyttöjärjestelmän osat osana tavallista ohjelmaa
  - assembler kääntäjä, lataaja, debugger, kesk. käsittelijät
- Graafinen käyttöliittymä

15.5.2001 Teemu Kerola, K2000 28

TTK-91 käskyn suoritusyksi (5)

hae käsky simuloidusta muistista IR = mem[PC]
 pura käsky osiin (OPER, Rj, M, Ri, ADDR) ja
 laske osoiteosan arvo TR (ADDR tai regs[Ri]+ADDR)
ADDR = IR % 65536 TR = regs[Ri] + ADDR
 tee tarvittava määrä (M) operandin
 hakuja muistista rekisteriin TR TR = mem[TR]
 valitse aliohjelma operaatiokoodin (OPER) perusteella
if (opcodeOK[OPER] = FALSE) then SR.U = 1;
 simuloi konekäskyn suorituksen muutokset
 rekistereihin (R0...R7, SR, PC, MAR, MBR)
ADD Ri, M ADDR(Rj) ⇒ regs[Ri] += TR;
 lopeta suoritus jos SVC tai keskeytys SR.O = ...

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
29

-- Jakson 5 loppu --

Figure 3.12 Instruction Cycle State Diagram, With Interrupts [Sta199]

15.5.2001
Teemu Kerola, K2000
30